

LIETUVOS BENDRUOMENIŲ CENTRŲ VEIKLA VIETOS BENDRUOMENĖSE. KIEKYBINIO TYRIMO APŽVALGA

JURGITA VOREVIČIENĖ¹

Kauno technologijos universitetas (Lietuva)

ANOTACIJA

Nepaisant gausių mokslinių tyrimų apie bendruomenes, jų organizacijas, egzistuoja poreikis ir toliau jas analizuoti, siekiant atsakyti į klausimą, kokią įtaką bendruomenių organizacijos, centrai (toliau – BC), jų veikla daro vietos bendruomenių gyvenimui, nes vien BC buvimas dar nerodo jo sukuriamos pridėtinės vertės. Straipsnyje siekiama iširti, kokią veiklą vykdo bendruomenių centrai ir kokią įtaką jie daro Lietuvos vietos bendruomenėms. Atliktas kiekybinis tyrimas, apklausiant BC vadovus. Gauti rezultatai atskleidė Lietuvos BC veiklos ir jos pobūdžio sąsajas su vietos bendruomenės kultūriniais, socialiniais poreikiais, vietos tradicijomis, disponuojamais žmogiškaisiais, finansiniais, infrastruktūriniais ir kt. ištekliais. Rezultatai leidžia daryti prielaidas, kad BC veikia ir kaip socialinių tinklų vietos bendruomenėje plėtotojas, socialinės tapatybės, vertybių, tradicijų vienas iš formuotojų, be to, vykdamas ir neformalią socialinę kontrolę.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *vietos bendruomenė, bendruomeninė organizacija, bendruomenės vystymasis, nevyriausybinių organizacijų.*

JEL KLASIFIKACIJA: I30, I31.

DOI:

Įvadas

Bendruomenė traktuojama kaip vienas veiksmių, formuojančių „gyvenimo būdą, tautiškumą ir etnokultūrą bei valstybingumo sanklodą“, o kintant gerovės valstybės vaidmeniui, ji „vis labiau aktualizuojama (...) kaip visavertis socialinis partneris, dalyvaujantis sprendžiant šalies ekonomines, socialines, politines, kultūrinės ir aplinkosaugines problemas“ (Pilipavičius, 2011: 169). Tyrėjai G. P. Greenas ir A. Goetting (2010) atkreipia dėmesį į tai, kad bendruomenėms pastaruoju metu kyla naujų ir gana sudėtingų iššūkių: globalizacija, lemianti bendruomenių tarpusavio supanašėjimą, miestų plėtra kaimo teritorijų sąskaita, dėl ko vietos gyventojams kyla gentrifkacijos, skurdo, nedarbo, alkoholizmo problemų. Be minėtų iššūkių, bendruomenėms kyla ir aplinkosaugos, jaunimo auklėjimo, tinkamo pavyzdžio, motyvacijos mokytis ir dirbti, saviraiškos galimybių, skurdžių socialinių ryšių problemų. Siekiant jas spręsti kuo subsidiariau, t. y. ten, kur problema kilo ar egzistuoja, vis labiau skatinama bendruomeninė veikla ją institucionalizuojant, t. y. įkuriant vietos bendruomenės poreikiams atstovaujančią, teritoriškumo principu veikiančią nevyriausybinių organizaciją – bendruomenės centrą, kurio narių įsitraukimas į veiklą traktuojamas kaip veiksmingas būdas spręsti problemas ir tenkinti geresnio gyvenimo konkrečioje teritorijoje poreikius, skatinant pilietinį aktyvumą bei nepriklausomybę nuo išorės veikėjų paramos, išteklių, paslaugų. Bendruomenių centrų veiklos ir jos daromo poveikio vietos teritorijai tyrimai aktualūs ne tik praktiniu, bet moksliniu aspektais, nes atskleidžia bendruomenės, kaip koncepto, raidą, socialinės sistemos veikėjų, konkrečiu atveju – bendruomenės centro funkcijas

¹ Jurgita Vorevičienė – Kauno technologijos universiteto sociologijos mokslų krypties doktorantė
Moksliniai interesai: bendruomenės, bendruomenės vystymasis, nevyriausybinių organizacijų, socialinė gerovė, socialinės paslaugos
El. paštas: jurgita.voreviciene@ktu.edu

ir vaidmenį neformalios socialinės kontrolės įgyvendinimo, socialinių tinklų plėtojimo, socialinės tapatybės formavimo, vertybių diegimo ir kitose srityse.

Teritoriškumo principu veiklą vykdančios NVO dažniau vadinamos bendruomeninėmis organizacijomis. Šiame tyrime sąmoningai pasirinkta būtent *bendruomenės centro* sąvoka, siekiant pabrėžti šios NVO, kaip bendruomeninės iniciatyvos ir pilietinės galios išraiškos, svarbą vietos bendruomenėje. Straipsnyje analizuojamos nevyriausybines organizacijos (bendruomenių centrai), čia traktuojamos kaip plataus profilio veikėjai ir paslaugų teikėjai, bendruomenės interesų ir poreikių atstovai bei gynėjai politikos kūrimo procesuose, taip pat kaip autoritetas ir galios centras, vienijantis visus suinteresuotuosius veikėjus dalyvauti vietos bendruomenės gyvenimo gerinimo procese.

Tyrimo objektas – Lietuvos bendruomenių centrų veikla.

Straipsnio tikslas: ištirti bendruomenių centrų vykdomą veiklą ir įtaką, kurią jie daro Lietuvos vietos bendruomenėms.

Uždaviniai: 1) apibrėžti bendruomenės centrą, atskleidžiant šių centrų situaciją Lietuvoje; 2) pateikti bendruomenių centrų veiklos ir poveikio vietos bendruomenėms empirinio tyrimo rezultatus.

Tyrime taikyti mokslinės literatūros, dokumentų analizės, kiekybinės apklausos metodai. Respondentai atrinkti netikimybinės tikslinės atrankos būdu, iš visų Lietuvoje veikiančių NVO pasirinkus apklausti tik bendruomenių centrus.

1. Bendruomenės centro veikla vietos bendruomenėje: teorinės išvalgos

1.1. Bendruomenės ir bendruomenės centro samprata

Bendruomenė – bendra sąvoka, apimanti skirtingus šio visuomenės darinio tipus, kurie varijuoja nuo teritorinio apibrėžtumo vienetų, kur nariai priklauso bendruomenei, nes yra suskirstyti pagal tam tikrus geografinius požymius, iki sudėtingų ir sunkiai tradiciniu požiūriu bendruomenėms priskiriamų grupių, pavyzdžiui: asociacijų, įkurtų tam tikrų interesų pagrindu (profesinės, religinės, kultūrinės ir kt.), bendruomenių (Hassan, Silong, 2008), taip pat ir etninių, virtualių, kurių nariai – socialinių tinklų kontaktai (Ife, 1997; Maimunah, 2001). Skiriamos netgi aplinkybių bendruomenės, kurias susikurti paskatina konkretūs įvykiai: potvyniai ir nukentėjusiųjų nuo gamtos ar kitos stichijos gelbėjimas, pagalba ištikus nelaimėi (Marsh, 1999). Bendruomenė gali būti suprantama ir kaip vertybių sistema, siejama solidarumo, bendruomeniškumo ir pasitikėjimo. Taip pat kaip tam tikras kintamųjų rinkinys, iš kurių vienas yra geografiškai nulemtas – teritorija. Kitas būdas interpretuoti bendruomenę – tai vienu metu ir priklausymo grupei jausmas, ir jausmas, kad esi individualus joje, nesusijęs su bendruomene (Eriksson, 2011).

XIX amžiuje bendruomenė, vaizduota kaip darni, nediferencijuota, apolitiška erdvė, ilgainiui keičiasi dėl narių specifiškumo, jų profesijų, siekių, tikslų nevienalytiškumo. Tačiau šiuolaikinė bendruomenė gali vaidinti ne mažiau svarbų vaidmenį užtikrinant vietos bendruomenės gerovę ir vystymąsi (Haijing, 2016). Kaita bendruomenei, kaip pastebi A. Valantiejus (2003), netgi būtina, siekiant išvengti tradicinei bendruomenei buvusių įprastų suvaržymų ir autoritarizmo, ribojančių socialinės įvairovės buvimą. Šiuolaikinė bendruomenė pasižymi kur kas platesne įvairių veiksmo, saviraiškos alternatyvų pasirinkimo galimybe, be to, jai būdinga susieti arba suvaržyti bendruomenės narius per tam tikrus požymius: tapatumo pasirinkimą, vertybes, veiksmo alternatyvų ribotumą ir pan. Vienas iš bendruomenės narius ribojančių arba susiejančių aspektų ir yra geografinė teritorija. Tik svarbu akcentuoti, kad tokie suvaržymai šiuolaikinės bendruomenės sampratos kontekste yra daliniai, kartais net simboliniai ir pasirinktiniai (Valantiejus, 2003). Kintant bendruomenei, Vakarų šalių mokslininkai linksta *bendruomenės* sąvoką keisti *socialinio kapitalo* terminu, taip akcentuodami bendruomenės modernėjimą, siekį atitikti laikmetį, jo iššūkius ir reikalavimus (Gilchrist, 2009), turint tikslą akumuliuoti bendruomenės narių gebėjimus kolektyvinei veiklai (Hanifan, 1916), kuri kartu skatina ir technologinę, organizacinę bei aplinkos kaitą (Matarrita-Cascantea, Brennan, 2012). Būtent sąveika ir jos dėka sukuriama socialiniai ryšiai lemia, kad bendruomenė gali išlikti ir funkcionuoti. Minė-

ta vietos bendruomenės agentų sąveika Vakarų demokratijos šalyse įvardinama *bendruomenės vystymosi* (angl. *community development*) terminu. Tai – procesas, apimantis savanorišką vietos bendruomenės veikėjų įsitraukimą į skirtingų teritorijos problemų sprendimo procesą, kuris paprastai lemia teigiamą gyvenimo sąlygų pokytį (Ploch, 1976), kuris nebūtinai atsiskleidžia ekonominiuose pajamų rodikliuose ar demografijos skaičiuose. Bendruomenės teritorijoje esančių namų ir tvorų perdažymas jau gali būti pažanga ir teigiamas pokytis, kuris pirmiausia suburia bendruomenės narius veiklai, antra, aplinką padaro maloniai ir patraukliai gyventi (Ingamells, 2007). Tačiau tam sutelkimui būtinas lyderis, kuriuo pasitiki vietos bendruomenės nariai ir kuris yra autoritetas. Juo bendruomenėje turėtų būti / tapti bendruomenės centras, įkūnytas vietos bendruomenėje išrinkto organizacijos vadovo, kitų bendruomeninėje veikloje dalyvaujančių jos narių ir savanorių. Be to, svarbu akcentuoti, kad nėra universalių atsakymų, kokia bendruomeninės veiklos kryptis ar pobūdis yra patys veiksmingiausi socialiniu, ekonominiu, aplinkos, kultūros, tradicijų puoselėjimo požiūriais. Tačiau aišku viena – būtina sutelkti „žinias ir išteklius, išeiti iš individualistinės veiklos patogumo zonos ir atsiverti bendradarbiavimui“ (Collins, 2015, p. 164), kuris kreipia bendruomenės gerovės strateginės krypties, tam būtinų priemonių, sprendimų, naudingų individualiai vietos bendruomenei link.

Bendruomenės centras – viena dinamiškiausių socialinių organizacijų pasaulyje, veikiančių teritoriniu principu. Šio tipo NVO tampa saitu, siejančiu vietos bendruomenę su valstybės sektoriaus įstaigomis bei privataus sektoriaus suinteresuotais veikėjais, kurie priklauso tai pačiai teritorijai (Estes, 1997). BC istorija prasidėjo XX amžiaus pradžioje, pradėjus kurti nakvynės namams ir kaimynystės centrams Europoje bei Jungtinėse Amerikos Valstijose. Šios NVO teikė paslaugas vietos bendruomenėms, bendradarbiavo ir tarpininkavo su kitų sektorių atstovais reikiamų paslaugų srityje. Didžiausias tokių centrų dėmesys ir veikla jų susikūrimo pradžioje buvo nukreipta į vargšus, neįgalius, pagyvenusius asmenis, vaikus, naujuosius imigrantus bei pagalbos teikimą šioms asmenų grupėms. Pirmoji tokio tipo organizacija Europoje įkurta Londono lūšnyne dar 1884 m., kur susivieniję aukštesniosios klasės britai rūpinosi vargšų gyvenimo pagerinimu: materialine jų situacija (įsidarbinimo galimybėmis, išnaudojimo darbe problemomis), bendruomenės infrastruktūra, net vykdė tyrimus ir surinktus duomenis naudojo atstovaudami bendruomenėms valdžios struktūrose, įstaigose, kur siekdavo atkreipti dėmesį į vargingai gyvenančių britų padėtį. Remiantis šio centro pavyzdžiu, analogiškas 1886 m. įkurtas Šiaurės Amerikoje (Estes, 1997).

Per daugiau nei šimtmetį nuo atsiradimo bendruomenės centrai nelabai tenukrypo nuo savo šaknų: vis dar nemažas dėmesys skiriamas vargingiausiems bendruomenės nariams, jiems teikiama pagalba. Tačiau tai nėra pagrindinis šių NVO veiklos tikslas. BC siekia įtraukti visus jos narius į organizacijos veiklą bendradarbiaujant tarpusavyje, t. y. keičiantis disponuojamais ištekliais tarpusavyje, siekiant pagerinti ne vienos kurios nors socialinės grupės asmenų, bet visos teritorijos gyventojų gyvenimo sąlygas. Šiuolaikinio BC veikla kito ir tebekinta kartu su visuomenės poreikiais. R. Estes (1997) atliktas tyrimas atskleidė, kad užsienio šalyse, pvz., JAV, BC dar nuo praėjusio amžiaus dešimtojo dešimtmečio „aktyviai siekia įtraukti žmones, institucijas ir kitus socialinius veikėjus į kompleksinį procesą, kuris pagerina visų bendruomenės grupių žmonių gyvenimą“. Daugelyje demokratinėse šalių ši nevyriausybinė organizacija veikia kaip vienas svarbiausių tinklo mazgų, kurio dėka vyksta „ištisu visuomenių socialinės transformacijos“ (Estes, 1997, p. 46).

Tokio tipo NVO iš visų trečiojo sektoriaus organizacijų išsiskiria tuo, kad veikla vykdoma teritoriškumo principu, neperžengiant konkrečios vietovės administracinių ribų (Opere, 2007; Godvadas, 2004). Bendruomenės organizacija atsiranda kaip individų bendravimo, jų bendramintiškumo, kuris įtraukia ir suburia teritorijos veikėjus tolesnei veiklai, padarinys. Labai dažnai bendruomenės organizacija savo veiklą pradeda nuo pramogų, laisvalaikio organizavimo: iškylų gamtoje, šeimadienių, sporto, kitų tradicinių švenčių organizavimo, kurios pirmiausia suburia skirtingas žmonių grupes, veikėjus, esančius teritorinės bendruomenės lauke (Ennis, West, 2014). Tokia bendruomenių organizacijų veiklos pradžios praktika, pradedant NVO veiklą nuo laisvalaikio renginių organizavimo, taikoma visame pasaulyje, nes pirmiausia svarbu suburti bendruomenės narius draugėn, sudaryti sąlygas kilti diskusijoms apie vietos situaciją ir problemas, poreikius ir lūkesčius (Eng Amy, 2017). Vėliau į procesą įtraukiami kiti suinteresuoti bendruomenės tinklo veikėjai (valstybinio ir / ar privataus sektoriaus). Bendruomenės centro tikslai ir veikla, laikui bėgant ir sėkmingai vykstant NVO veiklos vystymosi procesui, kinta: nuo kultūrinės, kviečiančios bendruomenės narius kartu švęsti šventes, iki

socialinių paslaugų teikimo veiklos, orientuotos į socialinės gerovės bendruomenėje kėlimą, pačios bendruomenės vystymąsi, bendradarbiavimą ir net konkuravimą su viešuoju sektoriumi, finansinių išteklių paiešką ir privataus sektoriaus skatinimą aukoti bendruomenės organizacijos vykdomoms programoms, kas prieš maždaug 10 metų buvo laikoma aukščiausiu BC veiklos išsivystymo lygmeniu. Šiandien nebūtų per drąsu, kalbant apie XXI amžiaus BC, teigti, kad ir socialinių paslaugų teikimo laiptelis jau nėra pats aukščiausias, nes bendruomenių organizacijų veikla išsivystė iki socialinių verslų, kuriančių darbo vietas vietos bendruomenėje.

Bendruomenėse teritoriškumo principu veiklą vykdančios nevyriausybinės organizacijos vaidina svarbų vaidmenį konkrečios teritorijos socialinės ir ekonominės transformacijos procese. Vakarų šalyse šis vaidmuo labiausiai susijęs su įsitraukimu į sprendimų priėmimą, derybas su valstybiniu sektoriumi, siekiant atstovauti bendruomenės interesams ir skatinant bendruomenės įgalinimą. Bendruomenės centras atlieka ir bendruomenės narių solidarumo skatintojo vaidmenį, „pakelia dvasią, skatina vienybę, padeda įveikti bejėgiškumo jausmą, nulemtą skurdo“ (Opere, 2007, p. 252). Vietos bendruomenių, teritorijų gyventojams, kurie buriasi į bendruomenės centro veiklą, toks užimtumas naudingas dėl atsirandančio priklausymo grupei jausmo, socialinio kapitalo sutelkimo. Be to, vietos bendruomenė gali veikti kaip jėga, ribojanti teritorijoje galios siekiančio elito dominavimą (Opere, 2007). Vis dėlto pats faktas, kokio vaidmens bendruomenės vystymosi procese imasi nevyriausybinė organizacija, priklauso tiek nuo socialinius poreikius reflektuojančios visos visuomenės, tiek ir nuo konkrečios bendruomenės (Donnelly-Cox, Donoghue, Hayes, 2001). Todėl, analizuojant ir tiriant bendruomenių organizacijas, stebimas jų įgyvendinamos veiklos bei tikslų heterogeniškumas, atskleidžiantis konkrečios vietos bendruomenės problemas ir poreikius.

Bendruomenės centras, būdamas viena iš nevyriausybinių sektoriaus organizacijų, taip pat yra lyderis, kuris padrasina ir moko bendruomenės narius, kaip idealizuodami ar net poetizuodami šias NVO, J. R. Husteddes ir J. Ganowicz teigimu, „svajoti, ugdytis naujus įgūdžius, kaupti žinias“ (Hustedde, Ganowicz, 2002, p. 3). Kaip parodė A. Gurungo ir kt. (2011) mokslininkų Vakarų Europoje bei JAV atlikti tyrimai ir vykdoma praktinė veikla (Overs, 2016; Phillips, 2017), siekiant bendruomenės vystymosi tikslų, bendruomenės gyventojų įsitraukimas į NVO veiklą ir jos plėtra bendruomenėje gali keisti bendruomenės veidą, gerinti jos socialinę, ekonominę situaciją, padaryti konkrečią teritoriją patrauklią gyventi įvairaus amžiaus žmonėms. Ypač svarbus tokioje bendruomenėje veikiančios organizacijos veiklos aspektas – tęstinumo užtikrinimas, t. y. veikla bendruomenėje įgyvendinama, paslaugos teikiamos ne tik tam tikrą laiką, kol to reikia konkrečiam adresatui (klientui), bet bendruomenės nariai ir partneriai iš kitų sektorių nuolat yra (turi būti) įsitraukę į veiksmą. Be to, vystantis bendruomenei, kaip pastebi praktikai, svarbu ne tai, ko nori organizacija, kokius siektinus tikslus mato, kur kas svarbiau tai, ko nori vietos gyventojai, kad jiems bendruomenėje būtų patrauklu ir saugu gyventi (Overs, 2016).

Bendruomenės centru, nepaisant minėtų teigiamų bruožų (ypač veikiančių kaimo teritorijose), silpnoji vieta yra silpni ryšiai su išorinėmis organizacijomis, įstaigomis, kurios taip pat galėtų dalyvauti bendruomenės vystymosi procese. Šis trūkumas, S. Opareso (2007) teigimu, turi būti šalinamas buriantis į skėtines organizacijas, įsitraukiant į įvairias veiklas su kitomis to paties sektoriaus organizacijomis bei aktyviai puoselėjant bendradarbiavimą tarp sektorių. Ryšių ir saitų stiprinimas tiek horizontaliuoju, tiek vertikalioju lygmenimis prisideda prie bendruomenėje veikiančios organizacijos veiklos, jos autoriteto, lyderystės stiprinimo, plečia socialinius tinklus.

Kalbėdamas apie bendruomenės centro lyderystę dalyvaujant šiai nevyriausybinei organizacijai bendruomenės gyventojų gerovės, jų gyvenimo sąlygų gerinimo procese, dar 1997 m. B. Checkoway'us pastebėjo, kad bendruomenės centro kaip lyderio, autoriteto, derybininko vaidmuo vietos bendruomenės ir valstybinio bei privataus sektorių santykiuose egzistavimas yra svarbus ir būtinas. Ši atsakomybė arba funkcija – tai dar vienas bendruomenės centro vaidmuo, greta tarpininko, laisvalaikio planuotojo ir kt. Bendruomenei veiklai plėtoti svarbus bendruomenės centro, kaip lyderio, vaidmuo ir pasitikėjimas juo, kylantis tiek iš bendruomenės, tiek ir iš išorės veikėjų (valstybinio, privataus sektorių) pusės. Nuo to, ar bendruomenės centras, jame dirbantys, jam vadovaujantys asmenys, kurie įkūnija organizaciją, pasižymi lyderio savybėmis, daugeliu atvejų priklauso ir tokios NVO vykdomos veiklos sėkmė (Torri, 2012). Taigi, tiriant bendruomenėje teritoriškumo principu veikiančias nevyriausybines organizacijas, svarbu atsižvelgti į tai, kaip bendradarbiaujama ne tik su kitų sektorių atstovais, kurie susiję su vietos bendruomene, bet ir į tai, kokie santykiai palaikomi su neformaliais bendruomenės nariais, kurie labiausiai suinteresuoti vietos bendruomenės grove.

Atsižvelgiant į šiandieninę Lietuvos socialinę, demografinę, ekonominę perspektyvą ir tendencijas, bendruomeniškumo tema įgauna prasmę ne tik tam tikrų teritorijų gyventojų išlikimo prasme, bet ir tradicijų, vertybių, tapatumo išsaugojimo, socialinių ryšių, tinklų plėtojimo bei gebėjimų nustatyti prioritetus, dirbti komandoje, susitelkti ir bendradarbiauti prasmėmis. Net suvokiant kaimų nykimo daugelyje Europos šalių tendencijas ar globalaus pasaulio egzistavimą, ribų tarp tautų „blukimą“ ir individualumo kovą su bendruomeniškumu, kolektyvinė veikla vietos bendruomenėse leidžia išlaikyti ryšį, (pasi)tikėjimą, socialinės sistemos tvarką, kurti aktyvios, kūrybingos, iniciatyvios pilietinės visuomenės pagrindą.

1.2. Bendruomenių centrai Lietuvoje

Lietuvoje veikia skirtingų veiklos išsivystymo lygių BC: tik besikuriantys ir veiklą pradedantys nuo laisvalaikio, bendrų švenčių minėjimo, susibūrimo tam tikrai kūrybinei veiklai ir gana stiprūs, veiklą išvystę BC, teikiantys socialines paslaugas, vykdančios socialinio verslo projektus, t. y. jau pasiekę aukščiausią bendruomenės organizacijai priskiriamą veiklos iš(si)vystymo lygį. Bendruomenių organizacijos tiek užsienyje, tiek ir Lietuvoje kur kas aktyviau, sėkmingiau kuriasi rajonuose, kaimiškosiose teritorijose nei miestuose. Tokių tendencijų priežastys yra anonimiškumo ir emocinio, socialinio atstumo tarp gyventojų lygis: miesto teritorijose jis aukštesnis, o už miesto, mažuose miesteliuose, kaimuose kur kas mažesnis anonimiškumas, glaudesni socialiniai ryšiai, didesnis pasitikėjimas (Overs, 2016). Miesto ir kaimo bendruomenės centrų specifika skiriasi ne tik organizacijų kūrimosi aspektais ar iššūkiais, bet ir veiklos bruožais: kaimo bendruomenių organizacijoms iššūkiu tampa skurdas, nedarbas, migracija, bendruomenės vangumas, pasitikėjimo savimi ir kitais trūkumas. Miesto bendruomenės susiduria su šiek tiek kitais iššūkiais: gyventojų anonimiškumo, kur kas ryškesnio nei kaimo teritorijose individualizmo problemomis (Čepienė, 2011). Dažniausia pasitaikanti bendruomeninės organizacijos teisinė forma Lietuvoje – asociacija, nors nevengiama steigti ir viešųjų įstaigų ar labdaros ir paramos fondų (LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2011). Teritoriškumo principas, kalbant apie BC, yra pats svarbiausias, juo remiantis nustatoma šio tipo NVO.

Bendruomenių organizacijų (centrų) potencialas, mokslininkų teigimu, Lietuvoje dar nevisiškai išnaudotas. Apskritai visuomenė į nevyriausybinės organizacijas buriasi ir jas kuria palengva ar net vangiai. Tačiau tai visiškai suprantama ir nestebina, turint omenyje šalies istorinį kontekstą ir tai, kokią prasmę visuomeninės organizacijos turėjo sovietiniu laikotarpiu: valstybės kontroliuojama organizacija, nepasižyminti nei veiklos laisvės, nei savanoriškumo, nei savivaldos principais, kas iš esmės būtina tikrajai trečiojo sektoriaus organizacijai (Mikulionienė, Gedvilaitė-Kordušienė, 2014; Dill, 2014). Tačiau didžiausia problema, su kuria vis dar susiduriama, kalbant apie gyventojų įsitraukimą į bendruomenių centrų veiklą, yra susidomėjimo bendruomeniška, savanoriška veikla ir lyderystės (ypač kaimiškosiose vietovėse) stoka bendruomenėse (Atkočiūnienė, 2008; Čepienė, 2011). Todėl vienu pagrindinių tikslų, kuriant BC, laikomas socialinių ryšių tarp jos narių atkūrimas, įtraukiant bendruomenės narius į veiklą sprendžiant vietos problemas. Svarbiu aspektu tampa ir teritorija – tapatumo kultūros pagrindas, telkiantis jos gyventojus ir tarnaujantis bendriems jų interesams (Mačiulytė, Dedeire, Prapiestienė, 2013).

Bendruomeninių organizacijų kūrimąsi Lietuvoje labiau paskatino Europos Sąjungos struktūrinių fondų projektinė parama nei pačių bendruomenių interesas burtis draugėn ir spręsti iškilusias problemas (Aleksandravičius, Žukovskis, 2011). Bendruomenių organizacijų aktyvesnis kūrimasis mūsų šalyje stebimas nuo 2000 m. Iki 2004 m. suskaičiuota maždaug 500 veikiančių bendruomenės centrų, kurie įkurti dar iki atsiradusios „galimybės kaimo bendruomenėms pasinaudoti Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama“ (Poviliūnas, 2010, p. 59). Tuo tarpu 2011 m. Lietuvoje Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakyto tyrimo² duomenimis, nustatyta daugiau kaip 1800 bendruomeninių organizacijų ir daugiau kaip 1000 religinių bendruomenių statusą turinčių organizacijų. Tikslų bendruomenių centrų skaičių iki šiol įvardyti sudėtinga, nes tokios organizacijos neregistruojamos vienoje konkrečioje duomenų bazėje. Dar sunkiau nustatyti, kiek iš visų registruotų BC realiai vykdo veiklą. Žinoma tik tiek, kad didžioji dalis tokių nevyriausybinių organizacijų veikia kaimiškosiose teritorijose.

² Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos bei galimybių plėtojimo tyrimas, 2011 m.

Tokių nevyriausybinų organizacijų steigimo tikslas nacionaliniu lygmeniu – imti į bendruomenės rankas joje kylančių problemų sprendimą ir atstovauti bendruomenei, jos interesams bendradarbiaujant „su vietine ir nacionaline valdžia“ (Poviliūnas, 2010, p. 59), kaip ir Vakarų šalyse, kur bendruomenės centro esminė paskirtis – ne tik organizuoti bendruomenės narių susibūrimus, bet ir kolektyviai spręsti socialines problemas (Overs, 2016). Tuo tarpu jau minėtas 2011 m. tyrimas parodė, kad pačios bendruomenės tokios nevyriausybines organizacijos paskirtį nustato šiek tiek kitaip – kaip vietą, kurioje susiburia aktyviausi bendruomenės nariai, norintys bendrauti, palaikyti ryšius, savo įgūdžiais ar žiniomis padėti tam poreikį turintiems kitiems bendruomenės nariams, kaimynams, o ne kaip socialinių paslaugų teikėjas. Teoriškai bendruomenėse teritoriskumo principu veikiančios nevyriausybines organizacijos yra svarbus pačių bendruomenių – tiek kaip teritorijų, tiek kaip joje gyvenančių žmonių – gyvenimo sąlygų gerinimo, bendruomenės vystymosi proceso veikėjas, lyderis, telkėjas. Tačiau ar šis potencialas ir galimybės išnaudojamos (kokią veiklą vykdo BC) ir kaip tai atsiskleidžia vietos bendruomenės gyvenime (kokių pokyčius inspiruoja BC Lietuvoje)? Į šį klausimą ir siekiama atsakyti toliau pristatomais empirinio tyrimo rezultatais.

2. Bendruomenių centrų veiklos Lietuvoje empirinis tyrimas

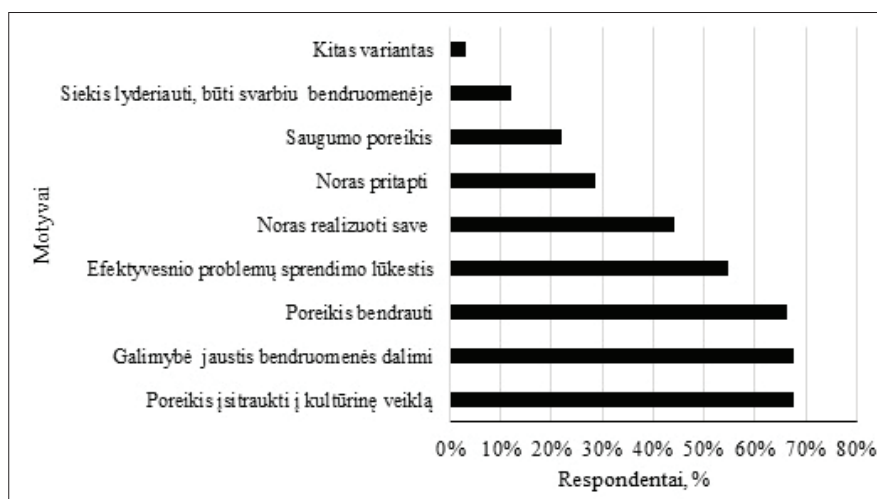
Tyrimo metodika. Siekiant nustatyti Lietuvos teritorinėse bendruomenėse veikiančių BC vykdomos veiklos pobūdį, šių organizacijų įkūrimo veiksnius, taikytas anketinės apklausos – tradicinio kiekybinio tyrimo – metodas apklausiant bendruomenių centrų vadovus. Kadangi tiriamos nevyriausybines organizacijos neturi bendro registro ir jas nustatyti pavyko tik pasitelkus specifinių, su bendruomenės organizacijų veikla susijusių interneto svetainių duomenis³ bei programų, remiančių bendruomenių veiklą, registrus⁴, įvairių Lietuvos miestų bei rajonų savivaldybių interneto svetainių duomenis, negalima atsakyti tiksliai, kiek potencialių respondentų galima būtų nustatyti. Todėl, remiantis argumentu, kad tikslų ir oficialių statistinių duomenų, kiek tyrimui aktualių respondentų Lietuvoje registruota ir realiai veikia, nėra, laikoma, kad imtis nuo 100 iki 500 respondentų yra pakankama ir neiškraipo esamos situacijos (Bekešienė, 2015). Gauti 199 respondentų atsakymai į anketos klausimus, laikomi pakankamu tyrimo dalyvių kiekiu, siekiant išsikelto tyrimo tikslo. Respondentai apklausti internetu, išsiunčiant jiems klausimynus el. paštu.

Bendruomenių centrų veiklos kiekybinis tyrimas, vykdytas 2017 m. rugpjūčio–rugsėjo mėn. – tai dalis didesnio – BC vaidmens vietos bendruomenių vystymosi procese – tyrimo, kurio klausimynas sudarytas, remiantis M. R. Islamas (2017) išskirtomis NVO vaidmens bendruomenių vystymosi procese kategorijomis: dalyvavimas / įsitraukimas, socialiniai ryšiai, partnerystė / bendradarbiavimas, veiklos valdymas. Esant ribotai apimčiai, straipsnyje pateikiami tik su BC veikla ir jos įtaka vietos bendruomenės gyvenimui susiję duomenys.

Rezultatai. Kiekybinėje vietos bendruomenėse teritoriskumo principu veikiančių nevyriausybinių organizacijų apklausoje dalyvavo 73,4 % moterų ir 26,6 % vyrų. Respondentų amžiaus vidurkis – 52 m.: jauniausias respondentas – 29 m., vyriausias – 81 m. Daugiausia tyrimo dalyvių (62,8 %) teigė turintys aukštąjį išsilavinimą, 22,6 % – aukštesnįjį, 3 % – vidurinį. 5 % respondentų atstovauja miesto bendruomenių centrams, 95 % – rajonų organizacijoms. Daugiausia tyrime dalyvavusių tiriamo tipo NVO įkurtos 2003 metais – 30 % visų apklausos dalyvių. Tai paaiškinama 2002 m. prasidėjusiu bendruomeninių organizacijų kūrimusi, kuris savo piką apskritai visoje Lietuvoje ir buvo pasiekęs 2003–2004 metais dėl ES priemonių ir lėšų, skirtų kaimo bendruomenių iniciatyvoms įgyvendinti ir bendruomeniškumui puoselėti. Nepaisant minėtų dotacijų, tai, kad BC skaičius auga, rodo pilietinės visuomenės plėtrą, gyventojų angažavimąsi bendruomeninei veiklai, kurios poreikis 2011 m. ir straipsnyje pristatomo 2017 m. tyrimų duomenimis kyla iš individualių paskatų, motyvų: noro / poreikio bendrauti, realizuoti save, savo gebėjimus, jaustis reikalingam, svarbiam. Tačiau, skirtingai nuo 2011 m. atliko bendruomenių centrų veiklos tyrimo, šiame tyrime individualumas jau nebedominavo (1 pav.).

³ Interneto svetainės www.bendruomenes.lt administratorius sutiko bendradarbiauti ir pasidalinti duomenų bazėje sukauptais kontaktiniais bendruomenių centrų ir jų vadovų duomenimis.

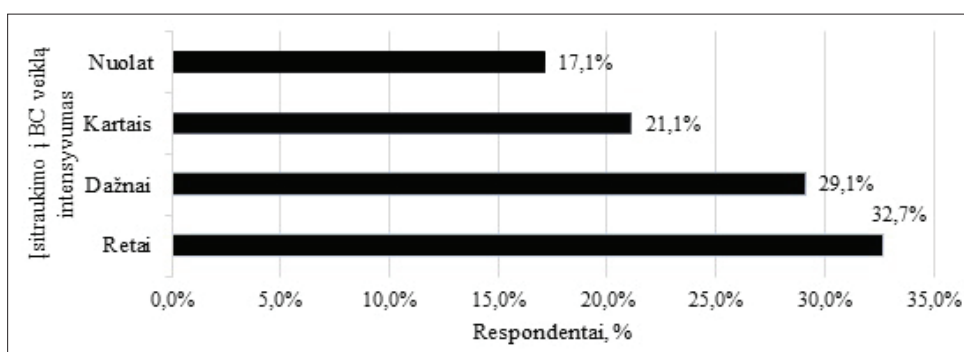
⁴ LEADER programa, remianti bendruomeninių organizacijų veiklą, registruoja jų projektuose dalyvaujančias kaimo bendruomenių organizacijas.

1 pav. Vietos gyventojų įsitraukimo į BC veiklą motyvai

Kolektyvinis motyvas „galimybė prisidėti prie bendruomenės veiklos ir jaustis jos dalimi“ traktuotas kaip taip pat svarbus, kaip ir individualusis „poreikis bendrauti“, „noras realizuoti save“. Svarbiu motyvu respondentų laikomas poreikis įsitraukti į bendruomenės kultūrinę veiklą, tradicijų puoselėjimą, nesijauti vienišu, atskirtu, tikėjimas, kad bendruomeniškumas padės veiksmingiau spręsti teritorijoje kylančias problemas ar kasdienes organizacinius bendruomenės gyvenimo klausimus.

Miestuose veikiančios vietos bendruomenių organizacijos vidutiniškai telkia 70 narių (narystės būdu) iš konkrečios gyvenamosios teritorijos. Tuo tarpu rajonų bendruomenių centruose narių pasiskirstymas yra labai įvairus: nuo 0 narių (dėl NVO likvidavimo proceso) iki 314 oficialių organizacijos narių. Šioje kategorijoje vidurkis skiriasi nuo miesto duomenų: vidutiniškai kaimų ir miestelių BC sutelkę apie 80 narių. Samdomų darbuotojų iš visų 199 apklausoje dalyvavusių respondentų teigė turintys tik 18 bendruomenių centrų. Iš viso minėtuose 18 BC dirba 44 darbuotojai. Visi kiti žmogiškieji išteklių – savanoriai, t. y. kartais prie organizacijos veiklos prisidedantys neformalūs bendruomenės nariai, kurie į organizacijos veiklą įsitraukia įvairiai: vieni tik paprašyti, retai, išskirtiniais atvejais, kiti dažniau, ne tik labai prašomi, dar kiti prisideda prie bendruomenės plėtros nuolat savanoriaudami bendruomenės centre. Socialinio kapitalo augimas, skatinamas įsitraukimo į bendruomeninę veiklą, užsienio mokslininkų M. O’Neilo, L. Kaye ir C. Gottwaldo (2013) teigimu, lemia ir ekonomikos augimą toje teritorijoje, socialinio stabilumo, tam tikra prasme socialinės tvarkos bendruomenėje išsivyravimą, gyvenimo kokybės augimą (2 pav.).

2 pav. Neformalių bendruomenės narių įsitraukimo į bendruomeninę veiklą intensyvumas

Bendruomeninės organizacijos įkūrimas kiekvienoje teritorijoje nulemtas tam tikrų priežasčių: demografinių, socialinių, ekonominių, kultūrinių ir kt. Siekiant atskleisti BC steigimosi priežastis, respondentų teirautasi, kas lėmė bendruomenės centro įkūrimą: kokie veiksniai, poreikiai ar problemos. Tyrimo duomenimis, didžiausią įtaką tam turėjo vietos gyventojų iniciatyva (48,2 %) ir vietos, nacionalinės valdžios ir / arba ES institucijų teikiama bendruomenių aktyvumo skatinimo, bendruomeninės veiklos jose plėtros parama (41,7 %). Kaip minėta, dėl pastarosios priežasties stebėtas ir bendruomenės organizacijų kūrimosi pikas 2003–2004 m. Paprašyti plačiau pakomentuoti nevyriausybines organizacijos veiklos poreikio kilmę, respondentai priežastis detalizavo, palyginus su nurodytomis apibendrintomis kategorijomis. Iš viso grynų, nepersidengiančių priežasčių kategorijų, dėl ko kilo vietos bendruomenėse analizuojamo tipo nevyriausybines organizacijos įsteigimo poreikis, išsiryškino septynios: 1) kultūrinės veiklos, renginių stygius ir istorinio paveldo išsaugojimo, puoselėjimo poreikis (K); 2) finansinės paramos bendruomenei ir jos gyvenimo gerinimui poreikis (F); 3) bloga arba blogėjanti teritorijos demografinė ir socialinė situacija (D/S); 4) nepalanki teritorijos geografinė padėtis būtinų gyventojams paslaugų atžvilgiu (G); 5) teritorijos aplinkos gražinimo, ūkio reikalų tvarkymo bendruomeniškai poreikis (A/Ū); 6) bendruomenės interesų gynimo, atstovavimo politiniu lygmeniu poreikis (P); 7) aktyvių bendruomenės narių siekis susiburti bendrai veiklai teritorijoje (I). Pagrindines išsiryškinusias septynias minėtų priežasčių grupes iliustruojantys teiginiai pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė. Bendruomenės centrų steigimo teritorijose priežastys

Kategorijos	Bendruomenių centrų steigimo pagrindinių priežasčių kategorijas iliustruojantys teiginiai
K	„Žmonių poreikis kultūriniais renginiais bei bendrai veiklai“ (Nr. 4); „Ypač senas tradicijas sporte ir kultūroje turintis miestas, todėl norima jas tęsti ir ateities kartoms“ (Nr. 113) ⁵
F	„Būtent ES lėšomis buvo tvarkoma kaimo infrastruktūra ir viešosios erdvės, taip kaime buvo gerinamos gyvenimo sąlygos“ (Nr. 5)
A/Ū	„Bendruomenė įsikūrė dėl blogos kelių infrastruktūros, vėliau buvo atskleistos vandentiekio ir nuotėkų kaime problemos“ (Nr. 16); „Kaimas (...) paliktas likimo valiai: negreideriuojamos gatvės, nešienaujamos valstybinės žemės teritorijos, trūnija neprižiūrimi istoriniai kultūros paveldo objektai, (...) jokių perspektyvų dėl vandentiekio“ (Nr. 109)
P	„Kol nebuvo sukurta bendruomenė, valdžios dėmesys į kaimą buvo nulinis“ (Nr. 133)
D/S	„Nuolat mažėja gyventojų skaičius, jie sensta“ (Nr. 108); „Pradėjo nykti kaimas“ (Nr. 147); „Nykstantys kaimai“ (Nr. 64)
G	„Esame nutolę ne tik nuo sostinės, bet ir nuo rajono centro, todėl susibūrus drauge lengviau spręsti išskylančias problemas“ (Nr. 107)
I	„Skirtinguose kaimuose gyvenantys gyventojai norėjo burtis į vieną bendruomenę“ (Nr. 82); „Didelis nedarbas, kontrabandos problemos, noras keisti situaciją kaime“ (Nr. 75)

Sudaryta autorės, remiantis empirinio tyrimo duomenimis.

Tokie BC veiklos skirtumai sutampa su tendencijomis, kurias tyrinėjo užsienio šalių mokslininkai (Donnelly-Cox, Donoghue, Hayes, 2001) ir nustatė, kad kiekviena teritorija Vakarų demokratijos šalyse pasižymi tam tikra specifika ir turi savas socialines problemas, kurioms spręsti įkurtas bendruomenės centras, sutelkiantis gebėjimus, išteklius ir nukreipiantis juos spręsti opiausias problemas, kurios riboja bendruomenės vystymąsi. Lyginant Lietuvoje atliktus bendruomenių organizacijų veiklos tyrimus 2004 m. (Gegužienė, Žiliukaitė, 2004) ir 2011 m. (LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2011) veiklos pobūdžio, specifškumo aspektu, didelių permainų 2017–2018 m. nestebima: išlieka tendencija ir bendruomenės centro veiklos kryptis kultūros, tradicijų puoselėjimo, švenčių organizavimo linkme.

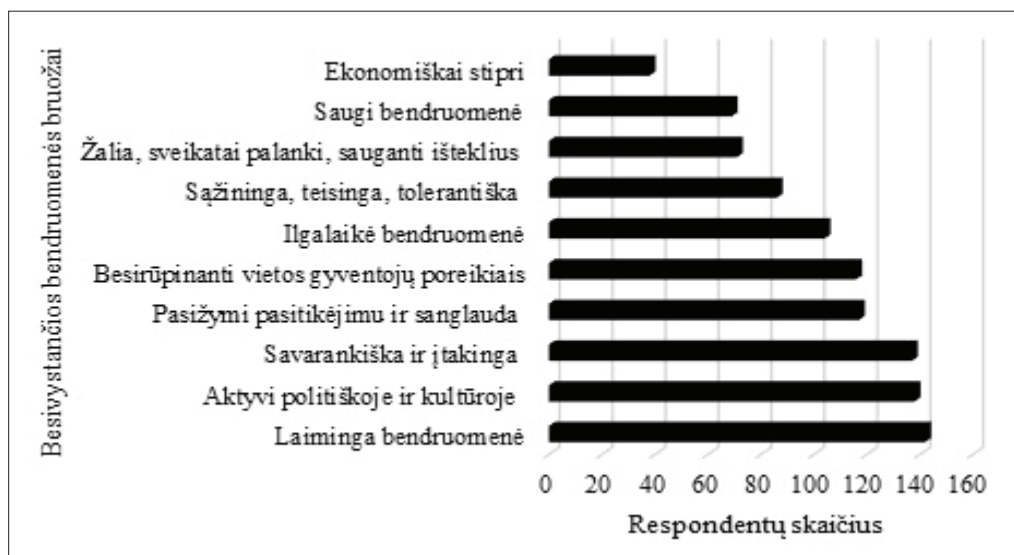
Dalį respondentų pateiktų komentarų apie bendruomenės centro įsteigimo vietos bendruomenėje poreikį galima priskirti daugeliui ar net visoms 1 lentelėje išvardytoms priežasčių kategorijoms. Multidimenses bendruomenių centrų įkūrimo priežastis arba poreikį nurodę tyrimo dalyviai ir jų atstovaujamos organizacijos atskleidžia NVO, kurių veiklos laikotarpis ilgesnis nei 10 metų, t. y. jos įkurtos 1994–2004 metais. Tokios

⁵ Respondentų teiginių kalba netaisyta.

organizacijos savo veiklą apibūdina kaip įvairialypę: teikia socialines paslaugas, pagalbą bendruomenės nariams, organizuoja renginius, dalyvauja svarstant ir priimant sprendimus, kurie svarbūs bendruomenės gerovei, atlieka apklausas tiriant bendruomenės narių poreikius, kurie susiję su gyvenimo sąlygų gerinimu teritorijoje, ieško finansavimo bei įgyvendina įvairius projektus, susijusius su bendruomenės vystymosi procesu: švietimo, aplinkos, infrastruktūros gerinimo ir kt.

Apibendrinti bendruomeniškumo kūrimosi ir plėtros motyvus galima vieno iš tyrimo dalyvių teiginiu: „Nes tik laukti, kol kas nors ką nors duos – ne išeitis. Be to, ir tų duodančių mūsų Lietuvoje jau neliko. Iš kitos pusės – kai duoda, tada lieki skolingas. Ir vėl pikta. O kai pats pasidarai – smagu ir niekam nei ačiū“ (Nr. 109). Tai leidžia daryti prielaidą apie augantį pilietinį sąmoningumą ir atsakomybę už savo gerovę prisiimti sau, nepermetant jos tik valstybei.

Bendruomenių centrų vadovų apklausos duomenimis, BC įkūrimas pakeitė vietos gyvenimą: vienose teritorijose daugiau, kitose mažiau, bet beveik visi respondentai sutiko, kad tam tikras poveikis buvo. Dažniausia akcentuoti vietos bendruomenių pokyčiai pradėjus jose veikti BC, susiję su bendruomenės socialinio kapitalo plėtra: augantis pasitikėjimas, solidarumas, sanglauda, aktyvi bendruomeninė veikla, rūpinimasis bendrais, visiems svarbiais iššūkiais ir problemomis. Visa tai natūraliai lemia bendruomenių pasitenkinimą gyvenimu, tai apibūdinama kaip laiminga bendruomenė. Vieną bruožą – ekonomiškai sustiprėjusi bendruomenė – pasirinko mažiausiai respondentų. Tam įtakos turi teritorijos socialinės, demografinės, ekonominės problemos, taip pat faktas, kad vis dar per mažai bendruomenių savo teritorijas, turimus kultūrinius, gamtinius, kitus išteklius pritaiko, išnaudoja verslui vystyti (3 pav.).

3 pav. Vietos bendruomenių pokyčiai, išryškėję veikiant jose BC

Vidutiniškai trečdalis visų respondentų pažymėjo, kad bendruomenėje nei prieš BC įsteigimą, nei jam veikiant teritorijoje jokių pokyčių nepastebėta, gyvenimas joje nepakito nei į gera, nei į bloga. Tai leidžia daryti įvairias prielaidas: nuo tokių, kad šio tipo NVO vykdoma veikla yra tik formali, iki tokių, kad bendruomenė individualistinė, uždara, nelinkusi kurti socialinių ryšių arba kad jai trūksta autoritetingų, vietos gyventojų pasitikėjimą pelniusių lyderių. Minėtas prielaidas sustiprina šie respondentų teiginiai: „Tiesą sakant, tai manau, kad viskas jau nusibodo, nes reikia per daug įdėti asmeninės energijos, finansų ir laiko, kad projektai realizuotųsi“ (Nr. 15); „Nuo to ir prasidėjo, kad ėjau, dariau, rašiau projektus, skyniau kelią ir tą darau iki šiol“ (Nr. 169). Pastarosios respondentų mintys tarsi suponuoja prielaidą, kad BC veikla gali būti visiškai nepagrįsta bendruomeniškumu, tiesiog inspiruota vieno asmens ambicijos ar siekio tapti / būti vietos lyderiu. Tačiau, siekiant konkrečiau apibendrinti, būtina kokybinė šio aspekto analizė.

Apklausoje dalyvavusių nevyriausybinų organizacijų vykdomos veiklos apima gana platų spektrą: nuo įvairių kultūrinių renginių, švenčių organizavimo bendruomenės teritorijoje (94,4 %) iki aplinkos tvarkymo darbų (88,4 %), projektų, susijusių su bendruomenės gyvenimo gerinimu įgyvendinimo (89,9 %), atstovavimo bendruomenės interesams, dalyvaujant politinių sprendimų priėmimo procesuose (80,4 %) ar socialinių, edukacinių, kitų būtinų paslaugų teikimu bendruomenės teritorijos gyventojams (54,7 %). Visos BC vykdomų veiklų / teikiamų paslaugų kategorijos apima šias veiklas / paslaugas: renginių bendruomenės teritorijoje organizavimą; bendruomenės narių susirinkimų organizavimą; teritorijos aplinkos tvarkymo darbų organizavimą; finansavimo bendruomenės teritorijos vystymuisi paiešką; bendruomenėje vykdomų projektų koordinavimą, įgyvendinimą; bendruomenės interesų vietos ir nacionalinės valdžios institucijose atstovavimą; įvairių (socialinių, edukacinių, kt.) paslaugų bendruomenės nariams teikimą; bendruomenės poreikių, susijusių su gyvenimu bendruomenės teritorijoje, tyrimų, apklausų vykdymą. Bene pagrindinis tokio tipo NVO tikslas – užimti bendruomenės narius kultūrine prasme, skatinant bendrauti ir puoselėti socialinius ryšius (84,9 %), prisidėti prie gyvenamosios aplinkos tvarkymo (60,3 %), tai iš esmės stiprina ryšius tarp bendruomenės narių ir didina socialinį kapitalą. Svarbiu apklausoje dalyvavusių bendruomenių organizacijų tikslu respondentų laikomas bendruomenės interesų atstovavimas valdžios institucijose (59,8 %). Pastarasis aspektas rodo, kad BC Lietuvoje jau ne tik kūrimosi stadijoje, o žengia į aukštesnį jų vystymosi lygmenį, siekiant galios spręsti, kas vietos bendruomenėms reikalinga, naudinga ir tinkama. 2011 m. jau minėtame tyrime minimi iš esmės tapatūs šio tyrimo duomenims BC veiklos tikslai. Tuo tarpu, lyginant jų veiklą su Vakarų Europos, konkrečiai – Vokietijos BC veikla, Lietuvoje gana mažai dėmesio skiriama socialinių paslaugų, socialinės pagalbos bendruomenės gyventojams teikimui (Overs, 2016). Lyginant Lietuvos atvejį su Skandinavijos šalimis, Lietuvoje vis dar per žemi gyventojų išitraukimo į bendruomeninę veiklą rodikliai (Phillips, 2017).

Taigi bendruomenių centrų veikla Lietuvoje pasižymi heterogeniškumu. Jų veiklos pobūdžiui įtaką daro tokie aspektai, kaip vietos bendruomenės istorinė, kultūrinė, ekonominė, demografinė situacija, lyderių, autoritetų buvimas teritorijose, pačių gyventojų suvokimas, kokius pokyčius jie identifikuoja kaip prasmingus. Atsižvelgiant į minėtus veiksnius, Lietuvos BC įgyvendina platų spektrą veiklų: nuo švenčių organizavimo, bendruomenės interesų atstovavimo politiniu lygmeniu, socialinių paslaugų teikimo iki vietos bendruomenės verslo idėjų įgyvendinimo, tam naudodami vietos bendruomenių žmogiškuosius, finansinius, infrastruktūrinius, organizacinius, intelektinius ir kitus išteklius.

Išvados

Bendruomenių centrų veiklos poveikis vietos bendruomenei ne visais atvejais gali būti pamatuotas ir įvertintas kiekybiškai, nes bendruomeniškumas susijęs su asmenine patirtimi, individualiais poreikiais ir ištekliais. Viena vertus, bendruomenės organizacijos ir jos vykdomos veiklos reikšmė vietos bendruomenės gerovei gali būti pervertinta, romantizuota, ypač turint omenyje švenčių ir renginių organizavimą, kuris nerodo didelio BC indėlio į gyvenimo kokybės didėjimą ar pačios bendruomenės vystymąsi. Centrų kūrimasis, dažniausia nulemtas valstybės finansinio skatinimo, atskleidžia šios socialinės konstrukcijos trapumą, bendruomeniškumo tradicijų ir bendruomenės narių socialinio pasitikėjimo stygių. Kita vertus, BC gali būti vienintelis veikėjas, padedantis spręsti vietos problemas, susijusias su socialine nelygybe, švietimu, informavimu, tarpininkavimu tarp vietos gyventojų ir valdžios.

Turint omenyje visą bendruomenių centrų veiklų spektrą, Lietuvos valstybinio sektoriaus institucijos ir įstaigos turėtų tai panaudoti kaip potencialą, galintį prisidėti prie visos šalies socialinio, ekonominio vystymosi tikslų, vietos infrastruktūros, gyventojų užimtumo, jų kompetencijų vystymo. Tinklinėje visuomenėje BC tampa svarbus vietos gyventojus telkiantis ir tobulėti skatinančią aplinką kuriantis veikėjas, leidžiantis keisti, performuoti ne tik individų gebėjimus, vertybes, požiūrius, bet ir lemiantis visos visuomenės pokyčius, ugdydamas pilietiškumą ir skleidamas savarankiškumo bei atsakomybės už savo ateitį idėją.

Literatūra

- Aleksandravičius, A., Žukovskis, J. (2011). Kaimo bendruomenių raida ir jų veiklos tikslai: siekiant darnumo visuomenėje. *Management theory and studies for rural bussines and infrastructure development*, Vol. 1 (25), p. 1–9.
- Atkočiūnienė, V. (2008). Kaimo vietovės pokyčių valdymas pagal principą „iš apačios į viršų“. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Vol. 2 (11), p. 50–62.
- Bekešienė, S. (2015). *Duomenų analizės SPSS pagrindai*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
- Checkoway, B. (1997). Core Concepts for Community Change. *Journal of Community Practice*, Vol. 4 (1), p. 11–29.
- Collins, K. (2015). Is there a role for marketing? *Community Development Journal*, Vol. 50 (1), p. 153–167.
- Čepienė, A. (2011). Kaimo bendruomenės narių socialinio dalyvavimo teorinės įžvalgos. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, Nr. 8, p. 124–130.
- Dill, A. P. (2014). Health Care and Disability NGOs in Croatia: State Relations, Privatization, and Professionalism in an Emerging Field. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, p. 1192–1213.
- Donnelly-Cox, G., Donoghue, F., Hayes, T. (2001). Conceptualizing the Third Sector in Ireland North and South. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, Vol. 12 (3), p. 195–204.
- Eng Amy, S. (2017). The art of participation: the case of creative communities in Indonesia. *Community Development Journal*, Vol. 52, No. 1, p. 171–185.
- Ennis, G., West, D. (2014). Community Development and Umbrella Bodies: Networking for Neighbourhood Change. *British Journal of Social Work*, Vol. 44, p. 1582–1601.
- Eriksson, L. (2011). Community development and social pedagogy: traditions for understanding mobilization for collective self-development. *Community Development Journal*, Vol. 46 (4), p. 403–420.
- Estes, R. (1997). Social work, social development, and community welfare centres in international perspective. *International Social Work*, Vol. 40 (1), p. 43–55.
- Gegužienė, V., Žiliukaitė, R. (2004). *Kaimiškųjų bendruomenių organizacijos: tyrimo rezultatų apžvalga*. Projektas „Skaitmeninių bendruomenių link“. Atviros Lietuvos fondas.
- Gilchrist, A. (2009). *The well-connected Community. A Networking Approach to Community Development*. The Policy Press.
- Godvadas, P. (2004). *Bendruomenės plėtra. Praktinis vadovas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Green, G. P., Goetting, A. (2010). *Mobilizing Communities: Asset Building as a Community Development Strategy*. Philadelphia PA: Temple University Press.
- Gurung, A., Gurung, O. P., Karki, R., Bista, R. (2011). Impact of Non-Governmental Organizations in the Rural Community Development: A Case Study from the Trans-Himalayan Region of Nepal. *International Journal of Applied Sociology*, Vol. 1 (1), p. 1–7.
- Haijing, D. (2016). From personal ties to village welfare: changing community bonding in post-socialist rural China. *Community Development Journal*, Vol. 51 (4), p. 517–533.
- Hanifan, L. (1916). The Rural School Community Center. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 67, p. 130–138.
- Hassan, Z., Silong, A. D. (2008). Women Leadership and Community Development. *European Journal of Scientific Research*, Vol. 23 (3), p. 361–372.
- Hustedde, J. R., Ganowicz, J. (2002). The Basics: What’s Essential About Theory for Community Development Practice? *Journal of the Community Development Society*, Vol. 33, No. 1, p. 1–19.
- Ife, J. (1997). *Rethinking Social Work, Towards Critical Practice*. Melbourne, Australia: Longman.
- Ingamells, A. (2007). Community development and community renewal: tracing the workings of power. *Community Development Journal*, Vol. 42 (2), p. 237–250.
- Islam, M. (2017). Non-governmental organizations and community development in Bangladesh. *International Social Work*, Vol. 60 (2), p. 479–493.
- LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2011). *Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas*. Vilnius. Prieiga internete: http://www.bendruomenes.lt/files/Bendruomeniniu_organizaciju_tyrimas.pdf [žiūrėta 2018 01 04].
- Mačiulytė, J., Dedeire, M., Prapiestienė, R. (2013). Lietuvos kaimo bendruomenės ir lokalinis vystymas. *Geografija*, Nr. 49 (1), p. 69–81.
- Maimunah, I. (2001). *Community Development: Distance Education Module*. Institute for Distance Education, Universiti Putra Malaysia.
- Marsh, G. (1999). The Community of Circumstance: Community participation in Lewisham, St. Kilda, and Knox. *Research in Community Sociology*, Vol. 9, p. 65–86.
- Matarrita-Cascantea, M., Brennan, M. A. (2012). Conceptualizing community development in the twenty-first century. *Community Development*, Vol. 43 (3), p. 293–305.

- Mikulionienė, S., Gedvilaitė-Kordušienė, M. (2014). Lietuvos gyventojų senėjimas XXI a. pradžioje: demografinis ir gyvenimo kokybės aspektai. *Lietuvos socialinė raida*, Nr. 3, p. 25–42.
- O’Neil, M., Kaye, L., Gottwald, C. (2013). *Economic and Social Impact Study: Community and Neighbourhood Centres Sector*. Adelaide: Adelaide & Flinders Universities.
- Opare, S. (2007). Strengthening community-based organizations for the challenges of rural development. *Community Development Journal*, Vol. 42 (2), p. 251–264.
- Overs, U. (2016). *Bendruomenės organizavimas ir socialinio darbo su grupėmis patirtis: Vokietijos atvejis*. Seminaras. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Phillips, N. (2017). Socialinis verslas ir pažeidžiamų grupių integracija. Konferencijos pranešimas. *Socialinio verslo forumas*. Vilnius.
- Pilipavičius, V. (2011). Bendruomeninio verslumo formavimas ir kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Nr. 4 (24), p. 169–178.
- Ploch, L. (1976). Community Development in Action. *Journal of Community Development Society*, Vol. 7 (1), p. 5–15.
- Poviliūnas, A. (2010). Lietuvos kaimo bendruomenių sąjūdis. *Konferencija „Vietos savivalda ir bendruomenės Lietuvoje“*, p. 55–61. Vilnius.
- Torri, M. (2012). Community gender entrepreneurship and self-help groups: a way forward to foster social capital and truly effective forms of participation among rural poor women? *Community Development Journal*, Vol. 47 (1), p. 58–76.
- Valantiejus, A. (2003). Sociologiniai bendruomenės sąvokos aspektai. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, T. 18, p. 461–473.

THE ACTIVITY OF LITHUANIAN COMMUNITY ORGANISATIONS IN LOCAL COMMUNITIES: A REVIEW OF QUANTITATIVE SURVEY

JURGITA VOREVIČIENĖ

Kaunas University of Technology (Lithuania)

Summary

Considering today’s Lithuanian social, demographic, economic prospects and trends, the activity of community centres in local communities means not only the survival of inhabitants in certain territories, but also preservation of traditions, values, and identity. On the other hand, it also means development of new traditions, personal ties and skills, as well as the significance of creation. Even though the tendencies of disappearing villages in many European countries or the existence of the global world are perceived, disappearance of borders among nations and community activity remain important as it allows to maintain contact, ties and, in a sense, the belief in man as a cornerstone of the entire social structure.

Theoretically, a non-governmental organisation which activity is based on the territoriality principle is an organisational leader of the local community. Such a leader brings together active and creative actors, who are interested in solving territorial problems more efficiently, who create such well-being that meets expectations of community members and satisfies the members’ values, communication, self-expression, and the power to decide independently. In other words, they look for solutions and services that would meet specific community interests and needs. Activity of community centres in Lithuania is heterogeneous. The historical, cultural, economic, demographic situation of the local community has impact on the nature of community centres, as well as the existence of leaders and their attitude towards communion in the territories. Finally, the community’s perception about changes that its members want in their community also influences community centres. Depending on these factors, Lithuanian community centres implement a wide

range of activities, from organization of holidays, representation of community interests at the political level, provision of social services to realization of local community business ideas, using the community's human, financial, infrastructure, organizational, intellectual, and other resources. The questions may arise: Why is it necessary for the community to be involved in improvement of its own living conditions and in the process of creating welfare? Is it not enough to get grants from the public sector and to organize the environment providing social welfare to the eldership and the ones who need this, helping to direct job-seekers to enterprises, etc.? After all, in the case of success, life is improving. However, scholars have pointed out the problem that at first glance is not always noticeable but has fatal consequences for the community itself. The passivity of community in terms of its dependence solely on the support, resources and services of external actors is determined by the suppressed community's ability to independently identify and resolve its own problems. Thus, this kind of technical support from the outside creates a precondition for a situation when community has some problems and professionals have some answers how to deal with them. This principle creates a client system where the community requires constant help thus becoming disabled and not capable to identify or solve its own problems. Such a community does not ensure its members trust in it, forcing them to be dependent on outside help. Moreover, the received services do not create added value to the community, therefore, it erodes, is destroyed and weakened. Thus, involvement of community members in the activity of community centres is considered an effective way to overcome the problems and meet the needs of community members for better life in a particular area. Although, non-governmental organisations (NGO) acting upon the territoriality principle more often are called "community-based organisations" rather than "community centres", this study deliberately has chosen the notion of "community centre" in order to highlight the importance of NGO as a community initiative and civic empowerment in the local community. The article analyses community centres which are treated here as wide-ranging actors and service providers, representatives of the interests and needs of the community and advocates in policy-making processes. The author also analyses community centres as providers, organizers, and authorities of certain services that are necessary for community members' welfare, moreover, they are treated as a power centre that unites all actors involved in community development. In Lithuania, there is lack of detailed research on the impact of community centres activities related to the quality of life in different local communities. The aim of the article was to investigate what activities were carried out and whether and how these activities had influence on local communities' life quality. It has been implemented and presented a quantitative survey of community leaders. Respondents were selected for non-probabilistic targeted screening by selecting only community-based organisations (community centres) from all non-governmental organisations performing in Lithuania.

The main results have showed that community centres and the results which their activity has created have more than one interpretation. Activity of community centres cannot be assessed as creating or not, positive changes in the local community, just merely comparing one community with another, or one group of community centres with another group. The research highlighted different perception of the community needs regarding its activity, different attitudes towards the nature, necessity, benefits or uselessness of communities. These differences depend on the history of a community centre in a particular territory, its cultural, demographic, economic, social situation and experience, mutual trust of community members, relations between community and its leader, as well as the authority of community leaders. However, the fact that over half of the respondents noticed positive changes in local communities after there had been founded community centre, makes it possible to conclude that community centres as organisations have positive influence on the development process of local communities.

KEYWORDS: *local community, community-based organisations, community development, community centre, non-governmental organisations.*

JEL CODES: I30, I31.